CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL CONTRAVENȚIONAL AL FAPTEI: ÎNTRE VOINȚA LEGIUITORULUI ȘI REALITATEA JURIDICĂ

CAUSES EXCLUDING THE CONTRAVENTIONAL NATURE OF THE ACT: BETWEEN THE WILL OF THE LEGISLATOR AND LEGAL REALITY

CZU: 342.922:342.7:343.121.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.24**

Rodica NICHITA
ORCHID: 0000-0002-0623-557
E-mail: r.nichita2012@yandex.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the causes that remove the contraventional nature of an act within the framework of the contraventional law of the Republic of Moldova, with a focus on their legal nature, the effects they produce, and their essential distinctions from other grounds for exemption from liability. The study is based on the premise that not every act formally classified as a contravention may entail contraventional liability, in the absence of all defining elements, including social harmfulness. The analysis also addresses the issue of the correct legal qualification of the act in the presence of such causes, as well as their implications within the contraventional procedure. This approach aims to substantiate the importance of rigorously regulating and applying these causes in order to ensure legality, proportionality, and fairness in the imposition of contraventional liability.*

Keywords: *contravention law, causes excluding contraventional liability, contraventional nature, liability, self-defense, state of necessity, legal certainty.*

INTRODUCERE

Principiul statului de drept, consfințit în art.1 din Constituția Republicii Moldova, garantează o justiție contravențională echitabilă, fapt ce impune obligația de a supraveghea în permanență, în ce măsură normele materiale și procesuale corespund prevederilor constituționale. Prin urmare, asigurarea aplicării uniforme a normelor contravenționale este un deziderat firesc al oricărui sistem judiciar democratic. Colaborarea dintre doctrină și jurisprudență este un proces evident și inevitabil pentru identificarea soluțiilor optimale, ce au ca obiectiv drepturile omului și lupta cu contravenționalitatea. Din aceste considerente, procesul contravențional este numit și un drept constituțional în acțiune.

De-a lungul evoluției dreptului, concepțiile despre existența sau inexistența contravenției, a existenței sau inexistenței răspunderii și a aplicării sau neaplicării sancțiunilor au avut și ele un parcurs corespunzător.

Orice faptă poate căpăta caracter contravențional prin voința legiuitorului, însă prin aceeași voință acest caracter poate fi înlăturat, ba chiar se poate înlătura însăși

contravenția prin urmare, cu condiția ca aceasta să fie săvârșită în anumite condiții. Uneori se întâmplă să existe unele stări, situații sau împrejurări care fac ca fapta prevăzută de legea contravențională, deși pare a întruni trăsăturile esențiale ale contravenției, în realitate să nu realizeze vreuna dintre acestea și, ca atare să nu constituie contravenție, adică să nu aibă caracter contravențional. Întrucât numai legea stabilește trăsăturile esențiale ale contravenției, este firesc ca tot ea să stabilească care sunt situații ale realității care pot avea ca efect nerealizarea uneia dintre trăsăturile contravenției.

Până a ajunge la acele situații, este necesar de a înțelege ce presupune prin sine contravenția ca faptă contrară legii, prin urmare în articolul 10 al codului contravențional al Republicii Moldova s-a stabilit că *contravenția reprezintă orice faptă – acțiune sau inacțiune – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de codul contravențional și este pasibilă de sancțiune contravențională* [1].

Doctrinarii spun că „contravenția este fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilicită, cu un pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de normele contravenționale materiale și pentru a cărei comitere legea prevede sancțiunea contravențională" [2].

Stabilind atât definiția legală, cât și cea doctrinară a contravenției am putea purcede la acele cauzele despre care s-a vorbit mai sus, astfel avem anumite stări, situații, împrejurări a căror existență în timpul săvârșirii contravenției, face imposibilă realizarea uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției, adică vinovăția, care poate duce respectiv la inexistența acesteia. Asemenea cauze exclud, în principal, vinovăția ca trăsătură esențială a contravenției.

Toate trăsăturile care caracterizează contravenția sunt strâns legate între ele, permițând observația că, excluzându-se vinovăția și pericolul social al contravenției ca trăsătură a acesteia, nu v-a mai corespunde pericolul social contravențional, adică nu v-a mai fi echivalent cu pericolul social al unei contravenții săvârșite cu vinovăție. Este necesar de menționat și celelalte trăsături care fac ca o faptă să constituie contravenție, adică să aibă caracter contravențional, acestea sunt 4 la număr și trebuiesc întrunite cumulativ:

a) vinovăția;
b) prevederea răspunderii pentru fapta săvârșită
c) caracterul antisocial al faptei;
d) caracterul ilicit;

Caracterizând aceste trăsături, am putea spune că:

a) Vinovăția

Vinovăția prin sine, este atitudinea psihică conștientizată și dorită de persoana trasă la răspundere contravențională față de fapta comisă și urmările sale, care poate fi manifestată atât prin intenție, cât și prin imprudență.

Contravenția este comisă cu intenție, în cazul în care persoana trasă la răspundere prevede rezultatul faptei sale și urmărește producerea lui prin săvârșirea acelei faptei, în

cazul dat fiind în prezența intenției directe; sau prevede rezultatul faptei sale și chiar dacă nu-l urmărește, admite posibilitatea producerii lui, fiind în prezența intenției indirecte.

Contravenția comisă din imprudență are loc atunci când persoana trasă la răspundere contravențională prevede rezultatul faptei sale, dar nu îl acceptă, considerând că acesta nu v-a avea loc, aici fiind în prezența sineîncrederei și o altă situație este când persoana nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să o facă, fiind în prezența neglijenței.

Pentru ca vinovăția să poată fi invocată și persoana să poată fi trasă la răspundere, aceasta trebuie să fie responsabilă, adică să-și dea seama de semnificația și valoarea acțiunilor sale, să le poată stăpâni și dirija. Starea de iresponsabilitate [3] fiind unul din cauzele care pot duce la înlăturarea răspunderii contravenționale.

Literatura de specialitate, mai prevede o formă a vinovăției, și anume praeterintenția, care cuprinde în conținutul său atât intenția, cât și imprudența [4].

b) Prevederea răspunderii pentru fapta săvârșită

Conform acestui criteriu, se vor considera drept contravenții doar acele fapte instituite prin legea contravențională ca atare, indicându-i denumirea și descriindu-i conținutul, stabilind astfel principiul legalității contravenționalizării și principiul legalității sancțiunii contravenționale.

Prin legalitatea contravenționalizării se are în vedere descrierea corespunzătoare a faptelor care urmează a fi calificate drept contravenții, atât cu prilejul elaborării reglementărilor prin care se stabilesc și se sancționează contravenții, cât și cu prilejul aplicării acestor reglementări, fiind exclusă extinderea contravenției prin analogie.

Prin legalitatea sancțiunii se înțelege redactarea reglementării contravenționale, în conținutul căreia trebuie să se găsească în mod obligatoriu anumite prevederi cum ar fi: descrierea faptelor care constituie contravenții cu fixarea sancțiunii ce urmează a fi aplicată contravenientului și precizarea organelor competente să aplice sancțiunea contravențională.

La fel este necesar de menționat și limita minimă și maximă a sancțiunii contravenționale, dispoziții cu privire la modul de stabilire a despăgubirilor pentru pagubele cauzate prin contravenție, precizarea organului care aplică sancțiunea contravențională atunci cînd este altul decât organul constatator de contravenție [5].

c) Caracterul antisocial al faptei

Această trăsătură constituie temei real al răspunderii contravenționale, însă aceasta totuși este o faptă social periculoasă cu un pericol mai redus decât infracțiunea. Prin însăși fapta contravențională se înțelege o manifestare exterioară a comportamentului unei persoane care poate fi prezentă sub două forme, fie acțiune, fie inacțiune social periculoasă [6].

Acțiunea, presupune un comportament activ prin care se încalcă o normă ce interzice efectuarea anumitei activități. Drept exemplu, poate servi *Consumul de băuturi alcoolice în locuri publice şi apariţia în astfel de locuri în stare de ebrietate produsă de alcool* [7].

Inacțiunea din contra presupune un comportament pasiv, prin care deja nu este îndeplinită o careva obligație impusă de legea contravențională. Ca exemplu poate servi prevederile art. 337 din CC al RM, și anume neluarea de măsuri pentru înlăturarea încălcării legislației.

Acțiunea sau inacțiunea capătă semnificația sa juridico-contravențională prin posibilitatea ei de a produce careva urmări antisociale, care prin sine constă în vătămarea unor valori sociale prevăzute și apărate de legea contravențională.

Așa dar, doctrinarul român Mircea Preda spune: „Pericolul social al faptei este una din trăsăturile esențiale ale contravenției. Acest grad de pericol social este stabilit de lege prin comparație cu cel al infracțiunii, în sensul că aceasta trebuie să aibă un pericol social mai redus decât cel al infracțiunii. Pentru a aprecia gradul concret de pericol social al unei fapte și a o considera drept contravenție, ne putem servi de aceleași elemente ca și în cazul infracțiunii" [8].

d) Caracterul ilicit

Datorită faptului că faptele contravenționale produc o dezorganizare a sistemului de raporturi sociale, ele au un caracter dăunător și sunt interzise prin acte juridice [9].

Pentru ca fapta social periculoasă să presupună o contravenție, ea trebuie prevăzută de legea contravențională. Legea contravențională nu creează caracterul și gradul pericolului social al faptei, ci le recunoaște. Contravenționalizarea și decontravenționalizarea faptei sociale concrete este una din atribuțiile legiuitorului, odată ce fapta este declarată în legea contravențională, aceasta capătă o careva formă juridică, adică devine o categorie contravențională cu toate consecințele care decurg din acest statut.

Prin urmare, am putea spune cu fermitate că lipsa oricărei din aceste trăsături după cum deja s-a menționat, v-a exclude existenta caracterului contravențional al faptei, înlăturând existența contravenției și pe cale de consecință însăși răspunderea contravențională.

Caracterul contravențional al faptei are o bază normativă, acesta fiind dat de dispozițiile legii contravenționale care stabilește conținutul trăsăturilor esențiale necesare pentru existența unei contravenții și condițiile în care o faptă care întrunește aceste trăsături constituie o contravenție. Având în vedere că legiuitorul stabilește caracterul contravențional al faptelor tot el poate în anumite situații sau împrejurări, să înlăture caracterul contravențional al acestora.

Prin urmare aceste situații poartă denumirea de cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei și sunt expres prevăzute în Codul Contravențional al Republicii Moldova în Cartea I, Titlul I, capitolul III.

Așa dar, în continuare vom purcede la definirea acelor cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei, astfel teoreticianul Sergiu Furdui, definește cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei ca fiind acele stări, împrejurări, situații, cazuri, condiții prevăzute de lege a căror existență în timpul comiterii faptei face imposibilă realizarea uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției [10].

O altă definiție ne-o oferă Victor Guțuleac, menționînd că, cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei sînt acele împrejurări, stări ori situații a căror existență în timpul săvârșirii faptei fac ca realizarea eficientă a vreunuia dintre trăsăturile esențiale să devină imposibilă [11].

O atare definiție care poate fi raportată la cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei, o putem întâlni în doctrina penală, astfel, cauzele care înlătură caracterul penal al faptei sunt acele stări, împrejurări sau situații a căror existență în timpul săvârșirii faptei face, potrivit legii, ca realizarea vreunuia din trăsăturile esențiale ale contravenției să devină imposibilă[12].

Literatura de specialitate ne oferă mai multe definiții, însă acestea sunt similare celor deja menționate, noi însă am putea defini astfel de cauze, ca fiind acele situații *reale existente în momentul săvârșirii faptei, care împiedică realizarea condițiilor solicitate de legea contravențională pentru ca o faptă să constituie contravenție.*

În mod normal, aceste cauze produc efect din momentul în care s-au ivit, dar pentru ca efectele lor să opereze este necesar ca existența stărilor, situațiilor sau împrejurărilor respective să fie constatată de organele împuternicite de a constata și examina cauzele contravenționale. Deși, prin înlăturarea caracterului contravențional se înlătură implicit și răspunderea contravențională, cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei nu trebuiesc confundate cu cauzele care înlătură răspunderea contravențională (amnistia, împăcarea victimei cu făptuitorul, prescripția etc.).

În aceste din urmă cazuri există contravenție, fapta săvârșită având caracter contravențional, însă din considerații de politică contravențională această răspundere este înlăturată sau înlocuită cu o altă formă de răspundere, în condițiile legii.

Este de mare importanță să stabilim ce presupune și răspunderea contravențională și care sunt și cauzele care o înlătură, astfel răspunderea contravențională ar putea fi definită ca instituția ce cuprinde ansamblul normelor juridice care vizează raporturile ce se nasc în societate, împotriva tuturor celor care încalcă sau ignoră legea contravențională, în scopul asigurării respectării și promovării ordinii de drept și a valorilor protejate de către norma contravențională.

Altfel spus, răspunderea contravențională ar fi o varietate a constrângerii juridice, reprezentând o stare de drept specială, ce presupune prezența obligației fixate de lege, înțelegerea necesității de a o realiza, precum și posibilitatea survenirii consecințelor nefavorabile în cazul încălcării acestei obligații.

Sau, răspunderea contravențională reprezintă o diversitate a răspunderii juridice, care apare în toate cazurile de comportament ilegal al persoanei și se manifestă prin aplicarea față de aceasta a sancțiunilor juridice prevăzute de către norma contravențională.

În fine, am putea concluziona că răspunderea contravențională este reacția statului la comiterea cu vinovăție a unei fapte contravenționale prin aplicarea de către organul împuternicit față de făptuitor a constrângerii statale prevăzute de legea contravențională în modul și în termenele stabilite de lege, în limitele sancțiunii contravenției comise, precum și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [13].

Din definițiile sus menționate, reiese că răspunderea contravențională v-a fi considerată legitimă numai atunci cînd se vor respecta cumulativ următoarele condiții:

a) există conținutul juridic al contravenției (obiect, latura obiectivă, subiect, latura subiectivă);
b) cazul se examinează și se emite decizia privind aplicarea sancțiunii contravenționale de către organele judiciare și extrajudiciare (art. 393 din Codul contravențional al RM);
c) se aplică doar sancțiunile prevăzute de lege (art. 32 din Codul Contravențional al RM);
d) se respectă termenele de aplicare a sancțiunilor contravenționale (art. 30 din Codul contravențional al RM);
e) se aplică doar contravenției în limitele prevăzute de norma materială încălcată;
f) se respectă regulile de aplicare a sancțiunilor contravenționale stabilite de lege (art. 33-46 din Codul contravențional al RM).

Răspunderea intervine în cazul în care destinatarul normei juridice materiale nu a respectat-o sau s-a produs un eveniment natural de a cărui apariție legea contravențională leagă răspunderea unui subiect de drept.

Astfel potrivit unui din principiile răspunderii contravenționale care prevede inevitabilitatea răspunderii contravenționale, potrivit căruia restabilirea ordinii sociale și repararea pagubei pricinuite ca urmare a săvârșirii unei contravenții este un efect inevitabil, însă acesta nu presupune un scop prin sine, ci trebuie corelat cu celelalte principii și norme contravenționale.

Cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei reprezintă situații reale ce împiedică realizarea condițiilor cerute de legea contravențională pentru ca o faptă să constituie contravenție. Aceste cauze trebuie să existe în momentul săvârșirii contravenției, ele având efect numai asupra persoanei care s-a aflat într-o astfel de stare, situație sau împrejurare. În principiu, aceste cauze produc efecte din momentul în care au apărut, dar, pentru ca efectele să opereze, este necesar ca existența situațiilor care constituie astfel de cauze să fie oficial constatate de către organele competente. Existența unei cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei are drept urmare scoaterea persoanei de sub răspunderea contravențională potrivit art. 446 din Codul Contravențional al Republicii Moldova.

Actuala lege contravențională prevede în art. 19 următoarele cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei:

a. Legitima apărare – potrivit art. 21 din Codul Contravențional al Republicii Moldova, înțelegem că este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește o faptă pentru a respinge un atac direct, imediat, material și real, îndreptat împotriva sa, împotriva unei alte persoane sau împotriva unui interes public. Din cele menționate mai sus, legitima apărare se caracterizează prin existența unui atac care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Potrivit art. 21 din Codul Contravențional,

atacul trebuie să fie *direct, imediat, material şi real; precum să fie îndreptat împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui interes public.*

b. Starea de extremă necesitate – este în stare de extremă necesitate – se arată în art. 22 din Codul Contravențional al Republicii Moldova – persoana care săvârşeşte acţiuni pentru a salva viaţa, integritatea corporală ori sănătatea sa, precum şi viaţa, integritatea corporală ori sănătatea unei alte persoane, un bun preţios al său ori al unei alte persoane, sau interesele publice de la un pericol grav iminent, care nu poate fi înlăturat altfel. Starea de extremă necesitate implică două laturi:

1. pericolul – care urmează să fie iminent și să amenințe valorile prevăzute în articolul 22 precum și să fie inevitabil;

2. salvarea de pericol – care urmează să se realizeze prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea contravențională și să constituie singurul mijloc de înlăturare a pericolului și să fi fost necesară pentru înlăturarea lui fără a cauza urmări vădit mai grave decât cele ce s-ar fi produs în cazul neînlăturării pericolului.

c. Constrângerea fizică și/sau psihică – art. 23 din Codul Contravențional prevede că nu constituie contravenție fapta prevăzută de cod săvârşită din cauza unei constrângeri fizice căreia persoana nu i-a putut rezista şi care nu putea fi înlăturată în alt mod; nu constituie contravenție fapta prevăzută de cod, săvârşită din cauza unei constrîngeri psihice exercitată prin amenințare cu un pericol iminent, pentru sine ori pentru o altă persoană, care nu putea fi înlăturat în alt mod. Constrângerea fizică și/sau psihică este prezentă în cazul în care sunt întrunite următoarele condiții:

1. Să existe o constrângere fizică și/sau psihică asupra persoanei care comite fapta prevăzută de legea contravențională, inclusiv prin amenințare.

2. Persoana constrânsă să nu fi avut posibilitatea de a rezista faptei de constrângere iar pericolul vizat prin amenințare trebuie să fie de așa natură încât să nu poată fi înlăturat în alt mod decât prin săvârșirea faptei prevăzute de legea contravențională.

*d. Riscul întemeiat – c*onform art. 24 din Codul Contravențional, nu constituie contravenţie fapta, prevăzută de cod, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege în cazul riscului întemeiat în atingerea unor scopuri socialmente utile. Pentru ca riscul să fie o cauză ce ar exclude caracterul contravențional al faptei, el trebuie să fie întemeiat, adică să întrunească următoarele condiții:

1. Existența unui scop social util;

2. Întreprinderea unor acțiuni forțate;

3. Realizarea acțiunilor cu scopul de a preîntâmpina apariția daunei.

e. Cazul fortuit – conform art. 25 din Codul Contravențional, nu constituie contravenţie fapta prevăzută de cod, al cărei rezultat este consecinţa unei împrejurări care nu putea fi prevăzută; nu constituie caz fortuit împrejurările create prin concursul contravenţiilor. Cazul fortuit constă în intervenția unei întâmplări care nu putea să fie prevăzută sau înlăturată și care determină producerea rezultatului socialmente periculos. Făptuitorul este exonerat de răspundere contravențională deoarece nu a avut posibilitatea să prevadă factorul extern care a determinat producerea rezultatului.

f. Executarea ordinului sau dispoziției superiorului – conform art. 25' nu constituie contravenție fapta prevăzută de legea contravențională, săvârșită de persoană în vederea executării unui ordin sau dispoziții a superiorului care sunt obligatorii pentru aceasta, dacă ordinul sau dispoziția nu sunt vădit ilegale și dacă persoana care le-a executat nu a știut că ordinul sau dispoziția sunt ilegale. Răspunderii contravenționale pentru fapta săvârșită este supusă persoana care a emis ordinul sau dispoziția ilegală. Persoana care a comis intenționat contravenția în vederea executării ordinului sau dispoziției vădit ilegale a superiorului răspunde contravențional în temeiuri generale. Neexecutarea ordinului sau dispoziției vădit ilegale exclude răspunderea contravențională pentru neexecutare și/sau producere de daune în legătură cu aceasta. Legea evidențiază două condiții obligatorii pentru excluderea caracterului contravențional al faptei:

1. Ordinul sau dispoziția să nu fie vădit ilegale;
2. Persoana care le-a executat să nu cunoască despre caracterul ilegal al lor.

Astfel, persoana care a comis intenționat contravenția în vederea executării ordinului sau dispoziției vădit ilegale a superiorului, răspunde contravențional în temeiuri generale și această regulă se aplică tuturor subiecților răspunderii contravenționale.

În lumina celor expuse, putem afirma că identificarea și analiza cauzelor care înlătură caracterul contravențional al faptei reprezintă o etapă indispensabilă pentru realizarea unei justiții contravenționale echitabile și conforme cu principiile statului de drept, consacrate de Constituția Republicii Moldova. Aceste cauze, circumscrise de voința legiuitorului și determinate de realitățile juridice obiective, acționează în mod direct asupra uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției, făcând imposibilă atragerea la răspundere contravențională.

Reglementarea expresă a acestor cauze în Codul Contravențional reflectă preocuparea legiuitorului pentru asigurarea clarității și previzibilității normelor de drept, contribuind astfel la consolidarea securității juridice. Totodată, distincția între cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei și cele care exclud doar răspunderea contravențională este fundamentală în plan doctrinar și practic, întrucât determină în mod esențial calificarea juridică a faptei și aplicabilitatea sancțiunii.

Într-un sistem juridic modern și orientat spre protecția drepturilor fundamentale ale omului, asemenea mecanisme juridice nu sunt doar expresii ale politicii legislative, ci și garanții ale unei aplicări riguroase și echitabile a normei contravenționale. În acest sens, este esențială continuarea unei colaborări strânse între doctrină și jurisprudență, în vederea dezvoltării unei interpretări unitare și coerente a acestor instituții juridice.

REFERINȚE:

1. Codul Contravențional al RM, art. 10;
2. GUȚULEAC, V., Tratat de drept contravențional, Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, p 102
3. Cod Contravențional al RM, art. 26, lit. a1, art. 271

4. FURDUI, S., Drept contravențional, Chișinău 2005, p. 89
5. Idem, p. 91
6. GUȚULEAC, V., Op. Citată, p 99
7. Codul Contravențional al RM, art. 355
8. PREDA, M., Curs de drept administrativ. Partea generală, București: Calistrat Hogos, 1995, p. 193
9. GUȚULEAC, V., Op. Citată, p. 100
10. FURDUI, S., Op. Citată, p. 99
11. GUȚULEAC, V., Tratat de drept contravențional, Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 114
12. DONGOROZ, V., Explicațiile teoretice ale Codului penal român, vol. I, pag. 332
13. GUȚULEAC, V., Op. Citată, 2009, p. 136.

N.B. *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice şi juridice de asigurare a bunăstării şi securităţii cetăţenilor” (CONSEJ 01.05.02).*